

Formalno (družbeno) nadzorstvo in »prikrita kriminaliteta«

Janez Pečar*

S statistikami o kriminaliteti že precej časa niso zadovoljni, čeprav so še vedno najbolj razširjen in pogost kazalnik pojavov, ki jih obravni. Od Benthama, ki je s pomočjo kriminalne statistike proučeval sociologijo kriminalitete, učinkovitost pravosodja in statistiko imenoval »politični barometer« (1778), mimo Queteleta (1835) in Guerryja (1829, 1933), ki sta se začela ukvarjati z moralnim zdravjem naroda, se do današnjih dni nenehno sprašujejo, kako izboljšati poučenost o dejanskosti glede kriminalitete, ker se venomer kaže, da je tisto, kar vemo o njej, le del resničnosti. Sellin je 1931. zapisal: »Pomen kriminalitete za statistične namene upada z oddaljevanjem postopka«. ¹

V začetku tega stoletja ² so začeli razločevati temno polje kriminalitete od svetlega, razmišljati o razločkih med resnično, odkrito, raziskano, obtoženo in sojeno kriminaliteto in odprle so se raziskave o prikriti kriminaliteti od prvih korakov med drugo svetovno vojno do današnjih dni; v zadnjih desetletjih jih je čedalje več in prinašajo prenekatero spoznanje, ki bi najbrž prve začetnike kriminalne statistike močno osupnila.

Prikrita kriminaliteta se pojasnjuje različno. V širšem smislu se v t. i. temno število prištevajo naslednje skupine dejanj: policiji in pravosodnim organom neznana kazniva dejanja; znana, toda neraziskana kriminaliteta; dejanja, za katera nosilci niso bili obtoženi ali obsojeni; število vseh dejanj, ki so neznana, neraziskana in neobtožena; ali to število in še dejanja neobsojenih storilcev skupaj. ³

Mc Clintock ⁴ razločuje:

— dejanja, ki niso naznanjena ali evidentirana pri policiji in se zato ne upoštevajo v uradnih policijskih kriminalnih statistikah (»temno število kriminalitete«);

— kriminaliteta, ki je sicer naznanjena policiji, toda njeni storilci niso bili ugotovljeni ali prijati (»temno število« kriminalitete med prebivalstvom);

— kazniva dejanja, ki so evidentirana pri policiji in osumljenci zanja prijati, toda iz različnih razlogov ni prišlo do obtožbe ali sodnega postopka (»sivo število« kriminalitete med prebivalstvom);

— kazniva dejanja, katerih storilci so bili obsojeni zaradi naznanjenih kaznivih dejanj, toda ne tudi zaradi dejanj, ki niso znana policiji, pa so jih storili (»temno število« kriminalitete v kriminalni statistiki obsojenih storilcev).

Upošteva je ta ali ona izhodišča so v zadnjih dveh desetletjih opravili vrsto raziskav prikrite kriminalitete, začeli ne samo zbirati in seštevati podatke o nji, marveč že tudi meriti (SW index of crime), ⁵ predvidevati, vrednotiti z gospodarskimi merili (analize cost/benefit), itd. Skratka, uporabnost tovrstnih podatkov je precej napredovala od tiste v preteklem stoletju. Seveda pa kaznivih dejanj zaradi tega verjetno ni manj, vendar razlogov za to ne gre iskati v kriminalni statistiki ali poskusih za ugotavljanje »prikritosti« kaznivih dejanj bodisi kot celote bodisi kot posameznih vrst.

Toda čedalje bolj spoznavajo, da je »znana kriminaliteta odvisna spremenljivka sestave in dejavnosti nadzornih mehanizmov«, ⁶ ki nas po svojih močeh določajo in uvrščajo med kriminalne ali nekriminalne, pa četudi taki smo. S tem pa se poraja prenekatero drugo vprašanje teoretične in praktične narave na kriminološkem, penološkem, kriminalnopolitičnem, kriminalno-pedagoškem, kazenskem in drugih področjih. Toda **uradno znana kriminaliteta se upošteva kot temelj za teorije in praktične dejavnosti** boja tako raziskovalnih ustanov kot državnih mehanizmov in ne državnih organizacij.

Sestavek se ukvarja z nekaterimi izmed pomislekov tako glede prikrite kot glede znane kriminalitete, da bi opozorili na posamezna vprašanja, ki jih kaže spričo naših družbenih potreb upoštevati tako v kriminalni politiki kot v raziskovalnem delu.

1. Ugotavljanje prikrite kriminalitete

Za ugotavljanje prikrite kriminalitete je največjega pomena pripravljenost naznanjati de-

*Janez Pečar, diplomirani pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, znanstveni svetnik, Inštitut za kriminologijo, 61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 11

¹ Maltz, s. 34.

² O tem glej zelo dosti podatkov v Schwind: *Dunkelfeldforschung* in Göttingen, 1973/74; *Stepfan, et al. Der Stuttgarter Opfergefängnis*.

³ Schwind, s. 16—17.

⁴ McClintock, s. 98.

⁵ Glej npr. Sellin/Wolfgang: *The Measurement of Delinquency*.

⁶ Kaiser, v navedbi Timpe, s. 539.

nja, za katera se sprašuje na posameznih področjih.

V tem smislu poznajo današnja raziskovalna prizadevanja predvsem naslednje možnosti:

— samonaznanitev (samoprijava storilca);

— izpraševanje žrtev;

— pridobivanje ustreznih podatkov od drugih, tj. od prič, prijateljev ali znancev tistih, ki so storili kazniva dejanja, oziroma uporaba informantov;

— še nekatere druge metode, ki pa so manj razširjene, bolj posebne in izjemne, poskusne in celo problematične, npr. uporaba poligrafa, psihoanalize in podobnega.

Na splošno pri vseh opozarjajo na resne metodološke težave, ki zmanjšujejo zaupanje v dosežene izide. Ni namreč metode, ki bi bila zanesljiva, hkrati pa je vse odvisno od respondentov, njihove zaupljivosti, spomina, zanesljivosti in dobronamenskosti. Vsi poskusi imajo namen določiti obseg kriminalnega vedenja, njegovo naravo itd. ter v zvezi s tem domnevati tudi obseg prikrite kriminalitete in ne nazadnje tudi čas dejanja oziroma čas odkritja, trajanje skritosti in marsikdaj prenekatero drugo okoliščino na strani organov odkrivanja, njihovo vlogo v družbi, sloves, ki ga uživajo med ljudmi in celo to, kakšna je družbena podoba vprašancev in primernost njihove osebnosti za zanesljivost ugotavljanja prikrite kriminalitete.

Največ raziskav na podlagi **samonaznanjanja** so opravili ameriški sociologi (kriminologi); ti so jih tudi najprej začeli. Razširile pa so se drugod po svetu, zlasti v zahodni in severni Evropi. Ker so bile opravljene večinoma na izbranih skupinah, kot so šolarji, študentje, vojaki, zaporniki in sploh ljudje iz nižjih družbenih plasti, imajo omejeno vrednost in se njihovih izidov ne da posploševati. Zanesljivo **pa dokazujejo, da uradne kriminalne statistike dejanskosti** ne prikazujejo takšne, kakršna je. Tudi posvetovanja o »samonaznanitvi« so ugotovila prenekatero pomanjkljivost ter priporočila razvijanje metod, da bi odpravile »laganje« in »halo efekt«,⁷ pri vprašanih, saj jim je pri tej metodi lahko neprijetno pripovedovati neljube dogodke iz preteklosti, kolikor po drugi strani z njimi celo ne pretiravajo. Gotovo pa je, da o »**prikriti kriminaliteti**« lahko največ povedo tisti, ki so jo storili. Zato so doslej razvili šest načinov dobivanja podatkov z metodo samonaznanitve,⁸ čeprav menijo, da je

⁷ Reckless, s. 98.

⁸ Nettler, s. 73.

»opazovati vedenje ljudi s spraševanjem o njem slaba pot.«⁹

Povpraševanje žrtev o dejanjih, ki so jih utrpeli zaradi storitve drugih, se kaže kot naslednja pomembna metoda spoznavanja prikrite kriminalitete; ima nekatere prednosti in prav tako nekatere pomanjkljivosti. Pri tej se osebe v raziskovanju oziroma izbrani skupini sprašuje, ali so bile oškodovane s kako kriminaliteto in v katerem obdobju. Z razvojem viktimologije postaja povpraševanje žrtev o prikriti kriminaliteti tudi pomembna sestavina te vede, saj dopolnjuje vednost o vlogi žrtve z druge strani, zlasti zakaj prepogosto ostaja v anonimnosti in ni pripravljena naznanjati kriminalitete. Z žrtvami so posebno v zadnjih letih opravili več raziskav v ZDA in ZRN ter pri tem odprli nekaj novih vprašanj.

Uporaba informantov je manj pogosta metoda. V ta namen prihajajo v poštev zlasti iskanje ustreznih podatkov v »totalnih« institucijah, izpraševanje izvedencev, metoda opazovanja, kriminološko eksperimentiranje, raziskovanje razmerij med ljudmi,¹⁰ povpraševanje storilčevih znancev in prijateljev¹¹ (upoštevaje teorijo diferencialne asociacije, po kateri se posameznik vede podobno kot njegovi prijatelji), itd.

Vse znane raziskave prikrite kriminalitete temelje na spraševanju posameznikov o dejanjih, ki segajo večinoma v zasebnost, ker je zasebnik tipična žrtev v družbenih ureditvah, od koder prihajajo tovrstna spoznanja. Ne glede na to pa sodijo, da je zlasti povpraševanje žrtev »neprecenljiva pridobitev za kriminalno politiko«¹² po več plateh, zlasti tudi za domnevanje »dvojnega temnega števila«¹³ (to so dejanja, ki so prikrita in za katera se po vrhu še ne zmenijo organi pregona, pri nas npr. kriminaliteta v samopostrežnih prodajalnah in sploh kazniva dejanja, ki so tem bolj prikrita, čim manjša je z njimi povzročena škoda, neznatna škoda pa povzroča nezanimanje organov odkrivanja in pregona).

2. Porazdeljenost

Porazdeljenost kriminalitete se največkrat obravnava v treh razsežnosti, in sicer: prostorsko,

⁹ Prav tam, s. 86.

¹⁰ Kreuzer, s. 149—150.

¹¹ West/Farrington, str. 155.

¹² Schoreit, s. 440.

¹³ Glej Skogan, s. 45.

časovno in glede na posamezne družbene plasti (iz dveh zornih kotov: po storilcih in po žrtvah).

Pri »prikriti kriminaliteti« pa gre še za dvoje: za prikritost kaznivih dejanj in za prikritost storilcev. Toda najpogosteje se s prikrito kriminaliteto misli na dejanja, ki niso v uradnih kriminalnih statistikah.

V zvezi s tem se v sodobnem obravnavanju organov formalnega družbenega nadzorstva sprašujejo, kaj je sploh tisto, kar vsebujejo uradne kriminalne statistike? Uradna statistika (kriminalitete) se uporablja nas plošno za vse, kar danes človeštvo potrebuje glede podatkov o formalno pregonljivi odklonskosti, čeprav so z njimi čedalje manj zadovoljni in menijo, da podatki iz kriminalne statistike ne predstavljajo resničnega obsega in narave odklonskosti, marveč predvsem podobo o obsegu dejavnosti posameznega pregonskega organa pri nekaterih kaznivih dejanjih. In še to se včasih prilagaja in prikraja za določene namene, odvisno od tega, kaj kdo želi doseči.

Med najzanimivejšimi sta nedvomno prostorska porazdeljenost (ekologija odklonskosti) in porazdeljenost prikritih storilcev (ali žrtev) med posameznimi družbenimi plastmi. Tisto, kar v družbenem interakcionizmu največkrat pomeni število odkritih pojavov ali njihovih nosilcev, je zmogljivost organov odkrivanja. Spričo tega so vse primerjave porazdeljenosti vedno odsev »dejavnosti« družbenih mehanizmov, ki se ukvarjajo s kriminalnostjo (odklonskostjo), in nikakor ne njena resničnost, čeprav se najpogosteje tako misli in ukrepa na podlagi uradnih podatkov oziroma statistik. Tudi uradni organi navadno neradi vidijo, če se dvomi o podatkih, ki jih prikazujejo. Narobe, upadanje ali povečevanje števil o kriminaliteti se vedno šteje za zmanjšanje ali naraščanje kriminalitete; kažejo se kot merilo ne samo za odklonskost, marveč tudi za uspešnost.

Toda vprašanje lahko obravnavamo s hrbtni strani. Če vzamemo resničnost takšno, kot je, in od nje odštejemo znano kriminaliteto, se vprašamo, kolikšna je njena prikritost — bodisi v prostoru bodisi v posameznih družbenih skupinah. Prav to neznanko pa žele danes marsikje po svetu ugotavljati z metodami, ki smo jih mimogrede omenili.

Organom odkrivanja se očita, da odkrivajo kriminaliteto predvsem med mladimi, revnimi, spodnjimi družbenimi plastmi in manj zavarovanimi. Torej med tistimi, izmed katerih tudi po

svetu neposredni nadzorovalci najpogosteje izhajajo. Kriminaliteta belega ovratnika, kriminalnost, povezana z dejavnostjo na delovnem mestu, višje družbene plasti in odklonskost tistih, ki imajo moč, je le redko predmet obravnavanja nadzorstva, hkrati pa nekatera znamenja kažejo, da imajo posamezne družbene skupine možnost zapadati le določeni odklonskosti, da se nasilnost do drugih kaže različno, odvisno od družbenih skupin, in da so spodnje plasti prej prijemljive kot druge.

V zvezi s tem se prav z razkrivanjem »prikrite kriminalitete« postavlja vprašanje, kakšna je resnična porazdeljenost odklonskosti med ljudmi in kako bi spremenili uradno reakcijo zoper kriminalnost, če bi jo poznali v celoti in za ves čas.

Ključno vprašanje za odkritost ali prikritost je tako imenovana »vidnost« dejanj in storilcev; vidnost zbuja tolikšno pozornost, da omogoča uradno reakcijo. Še posebej pa pritegujejo pozornost organov odkrivanja posamezne skupine tako, da so pogosto bolj pod njihovim udarom kot druge, kar tudi poraja neustreznost v porazdeljenosti. Toda pravijo: »Kazenske predpise kršimo vsi, toda nekateri izmed nas počnejo to pogosteje in nevarneje kot drugi. Pogostnost in resnost dejanja pa sta med močnimi dejavniki za uradno pomembnost.«¹⁴

Kakšna je torej porazdeljenost prikritosti na posameznih področjih kriminalitete? Kako domnevanje porazdeljenosti vpliva na »vidnost« npr. v cestnem prometu, v poslovnem svetu, pri finančnih prenosih, v spolnem masilju, politični kriminaliteti itd.? Kaj je z višjimi družbenimi plastmi in njihovo kriminalnostjo (primerjaj pismo IK predsedstva ZKJ)? Kakšna so resnična razmerja med svetlim in temnim poljem kriminalitete in kakšna je dejanska obremenjenost posameznih družbenih plasti s kriminaliteto itd.?

3. Uporabnost spoznanj

V nekaj desetletjih je bilo opravljenih na desetine raziskav o prikriti kriminaliteti in prinesle so prenekatero spoznanje o obsegu kaznivih dejanj in njihovi razširjenosti. Ne tako pomembno je zlasti spoznanje, da so nekatera dejanja pri posameznih skupinah normalno ravnanje (npr. pri otrocih ali mladoletnikih). Ta ugotovitev je najbrž posledica dejstva, da so bili vprašanci za tovrstne raziskave največkrat mladi ljudje. Pri

¹⁴ Nettler, s. 64.

odraslih ali posameznih plasteh ali skupinah bi se gotovo prav tako pokazale ustrezne posebnosti, ki jih zdaj sicer slutimo, ne moremo pa jih zaradi njihove prikritosti prešteti tako kot znano kriminaliteto iste vrste, ki pa jo je lahko večkrat manj.

Ugotavljanje prikrite kriminalitete, kolikor bi bili podatki ne samo zanesljivi, marveč tudi prepričljivi, bi moralo prinesiti v kriminalni politiki poleg količinskih sprememb tudi kakovostne. Vendar dosedanje izkušnje kažejo, da se uradna **kriminalna politika ni kaj dosti zmenila za izide raziskav**, kajti ljudje navadno raje upoštevamo tisto, kar je otipljivo, nedvoumno, kar se da merititi, prešteti, tehtati in podobno. Kdo se npr. poleg trgovcev še razburja, če je v samopostrežnih prodajalnah med stotimi tatvinami 95 neodkritih. Kako naj sodnik, ki mu le redke trgovski tat pride v postopek, vrednoti to okoliščino pri posamezniku. Ali naj razširjenost kekega kaznivega ravnanja vpliva na poostreitev kaznovalne politike pri posamezniku itd., in ne nazadnje, ali naj bo res »naključno« odkrit posameznik strožje kaznovan za zgled (ali v grožnjo in zastrašitev) drugim? Kaj je potem s pravičnostjo, individualizacijo kazni itd.

Če je pri posameznih vrstah kriminalitete prikritost večja od obsega znanih kaznivih dejanj — ali je potem sploh mogoče in upravičeno iskati ali pričakovati razločke, ki jih klasična kriminologija tako rada poudarja, ko ljudi deli na kriminalne in nekriminalne, prestopniške in neprestopniške ali ko uradno ugotovljeno kriminalno populacijo primerja z vzorci uradno nekriminalnih, ki pa lahko sploh ni o nekriminalne. Marsikatera raziskava samonaznanjene kriminalitete namreč zanesljivo dokazuje (seveda spet večinoma pri mladih ljudeh), da med uradno preganjanimi prestopniki in tistimi, ki so zaupno za raziskave naznanili svoja dejanja, ni razločkov,¹⁵ Ker ne vemo, kako je to pri odraslih in pri večini kaznivih dejanj (tudi hujše narave), ostajajo dvomi še vedno odprti.

Raziskave ugotavljajo, da večina kriminalitete ni naznanjena policiji,¹⁶ da je prikritost različna in odvisna od prenekaterih okoliščin ter da je temno polje kaznivih dejanj v škodo zasebnikov tem manjše, čim nevarnejša je kriminalnost. V zvezi s tem se takoj postavi vprašanje, ali torej **potrebujemo več ali manj nadzorstva, kakšnega,**

¹⁵ Glej tudi West/Farrington, s. 159; Cristie in drugi v *Scandinavian Studies in Criminology*, vol. 1, 1965, s. 115; Walter in drugi, s. 341.

¹⁶ Gardiner/Mulkey, s. 36.

za koga oziroma za kaj, in ne nazadnje — kaj storiti za izboljšanje naznanjanja in kaj za preprečevanje, kolikor sploh ne začnemo razmišljati, kako sta sploh naznanjanje in preprečevanje kaznivih dejanj medsebojno odvisna in povezana.

Študije o temnem polju ali »prikrivosti« odpro zapletena vprašanja »naznanljive, prijemljive in zlasti tudi preprečljive«¹⁷ kriminalitete ob razmišljanjih o gibanju kaznivih dejanj in njihovi ekološki porazdeljenosti. Na vse to pa se kot reakcija navezuje prostorska razpršenost sil za odkrivanje kaznivih dejanj in odkrivanje storilcev oziroma vprašanje, ali sploh in kako spravljati v sklad to dvoje, če naj zlasti policija zajema odklonskost iz oceana neznanih ravnanj. Toda po kakšnih zakonitostih, diskrecionarno in izbirno, če že ne zmore vsega od kraja? Ali naj spoznanja o prikrivosti vplivajo tudi na vlaganja v varnost in varstvo? Vložek že danes marsikje temelji bolj na čustvenosti kot na dejanskosti, hkrati pa po svetu tožijo, da imajo premalo policije.

»**Prikriva kriminaliteta**« ob neučinkovitosti odkrivanja naravnost **kliče po preprečevalnih programih** in širokem javnem ozaveščanju in političnem zavzemanju zanje. V zvezi s tem se tudi naša družbena samozaščita povezuje s spoznavanjem dejanskosti, ki bi jo lahko osvetlile študije o prikrivosti ali v krajevnih skupnostih ali delovnih organizacijah.

4. Kriminološka in penološka vprašanja

Študije o prikrivosti kriminalitete razkrivajo marsikatero vprašanje in vzbujajo dvome ter pomisleke glede prenekaterih kriminoloških teorij. Pri kakih vprašanjih prihaja celo tako daleč, da zaradi novih spoznanj priporočajo morebitno revizijo marsikaterega znanstvenega izhodišča in ne nazadnje tudi teorije. Podobno kot manjkajo revizije veljavne kriminalne politike, tako tudi tu ne prihaja do sprememb. Ljudje se pač preradi oklepamo utečenega in ne maramo sprememb. Celó v znanosti, ne samo v praksi, se prepogosto raje držimo zakonitosti iz preteklosti.

Če izhajamo iz vprašanj, ki naj bi jih pojasnjevale študije o prikrivosti kriminalitete in kakor si jih najpogosteje postavljamo,¹⁸ kot npr.:

¹⁷ McClintock, s. 99.

¹⁸ McClintock, s. 101.

— koliko je prikrite kriminalitete,
 — kakšna je narava nenaznanjenih kaznivih dejanj oziroma skrite kriminalnosti,
 — kakšne so lastnosti, ki razločujejo ljudi, vpletene v nenaznanjeno kriminaliteto, od tistih, ki so storili naznanjena kazniva dejanja itd., se nam res vzbujajo dvomi o tistem, kar nam je prinesla znanost in raziskana kriminaliteta (prestopništvo, odklonskost, družbena patologija itd.). Zato res ni čudno, če je največ spoznanj in teorij o tradicionalni kriminalnosti, ker je vse drugo ostalo, če ne pri starem, pa vsaj precej nedotaknjeno in v zvezi s tem v marsičem tudi nepojasnjeno in na ravni fenomenološkega opisovanja. Vzročnostna vprašanja poslovne odklonskosti, finančna kriminaliteta, politični odkloni, skupinsko nasilje itd., pa so slabo raziskani, hkrati pa pri njih pogosto odpovedujejo kriminološke teorije, kolikor v celoti sploh ne umanjajo.

Glede na to se v kriminološkem smislu postavlja eno izmed temeljnih vprašanj, **koliko bi bile lahko vzročnostne ugotovitve drugačne, če bi poznali celotno prikrito kriminaliteto.**

Znano nam največkrat odkriva policija, ki deluje po svojih zakonitostih in je neredko tudi sama sredstvo v rokah spleta okoliščin, da odkriva in razišče prav tisto in toliko, kolikor se ji posreči. Če od celotnega števila deviantov na posameznih področjih spoznavamo le nekatere, **kakšni so torej prijeti nasproti neprijetim?** Ali so res drugačni? Zakaj so se dali prijeti? Ali ne prihajajo pred kazensko pravosodje prav zaradi tega manj nevarni, primitivni, neodporni, medtem ko so bolj prebrisani, iznajdljivi, pametni, zmožni in podobni ostali v temnem polju? Kolikor pa ne, so si morda svojo skritost vsaj podaljšali za nedoločen čas, saj se prenekatera afera odkrije šele po dolgih letih.

Vse to ima lahko pomembne kriminološke in penološke posledice. Zato tudi lahko dvomimo, ali je tisto, kar delamo po najboljših močeh, sploh absolutno pravilno. Relativno pravilno je zagotovo, saj ni boljših možnosti. Nepoznavanje resničnosti pa pogosto opravičuje zmoto tudi pred zgodovino. To se je pokazalo nešteto krat, še posebej pa v znanosti o ljudeh, saj smo največkrat sami sebi uganka. Toda če se bomo vedno krčevito oklepali le podatkov o ljudeh, ki jih je za kriminalne spoznalo samo pravosodje, se lahko zgodijo usodne zmete, ker bodo znanosti o človeku — hudodelcu preveč odvisne od pravnih institucij — od nadzorstva. Ali so primer-

jalni vzorci za kriminološko znanost rešitev? Nedvomno niso, dokler tudi v njih ni ugotovljeno tisto, kar je prikrito. Morda si je več obetati od proučevanja kriminalnosti v povezavi z »družbenimi strukturami in kulturo družbe«¹⁹ in ne nazadnje od družbene reakcije na kriminaliteto.

Kriminologija ima veliko odgovornost pojasnjevati dejanskost. Penologija se ukvarja le z redkimi primeri, medtem ko ji je večina v njenih poboljševalnih namenih nedosegljiva. K sreči se čedalje bolj nagibajo k resocializaciji v neomejevani prostosti. Viktimologija pa začenja v marsičem dopolnjevati podobo kriminalitete z druge strani, ki za razumevanje »kriminalne dvojice« v zvezi s tem tudi za prikritost kriminalitete ni nepomembna.

5. Kriminalnopolitične strani

V zvezi s kriminalnopolitičnimi stranmi odklonskosti v širšem smislu in kriminalitete še posebej se glede na njeno prikritost kakor tudi na morebitno neraziskanost (v vseh tistih primerih, ko je dejanje znano, storilec pa ne) postavlja nekaj vprašanj.

Če organi družbenega nadzorstva odkrivajo samo nekatere deviante (in ti naj bi bili celo v manjšini), drugih pa ne — kakšne socialnopsihološke, moralnopolitične in družbenovzgojne posledice ima lahko to dejstvo: Čeprav po svetu v zadnjem desetletju tovrstne izbirne mehanizme zelo proučujejo, spoznanja ne prispevajo k izboljšanju, zavest o procesih, ki vplivajo na to, ne more spreminjati moči, ki naj obvladuje odklonskost. Ta ima pregloboke korenine v vsakokratni družbi, da bi jih lahko premagale samo »nadzorne institucije«, čeprav se to od njih včasih (iluzorno) pričakuje.

Ker organi odkrivanja ne morejo odkriti niti vseh (ali vsaj večine) dejanj niti prenekaterega storilca, ostajata kriminalna in kaznovalna politika na pol poti (če sploh). **Družbena reakcija je namerjena le zoper nekatere, morebiti niti ne zoper najnevarnejše in najpotrebnejše posegov za njihovo resocializacijo.**

Če je tako, potem se **poboljšujejo le nekateri** in morda tega niti ne najbolj potrebni, kajti nedosegljivi ostajajo zunaj moči represije in korekcije, to pa zbuja dvom o potrebnosti tistega, kar je sploh bilo storjeno. V kriminalnih in

¹⁹ Hood/Sparks, str. 11.

kazenskih statistikah najdemo torej le tiste, ki so jih izbrali organi formalnega družbenega nadzorstva, vsi drugi pa se skrivajo v temnem polju.

Kakšno je torej lahko zaupanje v pravosodje in sploh v nadzorne organe (primerjaj sklepe, resolucije in priporočila naših državnih in partijskih organov v zadnjih letih)? Ali sploh še lahko ostajajo edini organizmi za nadzorstvo nad vedenjem? Ali družbena ureditev, ki temelji na samoupravljanju, ne kliče naravnost po ustanavljanju dodatnih in drugih organov, ki bi bili bliže virom odklonskosti in zato močnejši in pravičnejši tudi pri preprečevanju, v nasprotju s pristranskostjo odkrivanja (in zmožnostjo) pregonskih mehanizmov. V takih razmerah najbrž ne bi veljali za odklonske le tisti, ki jih je določila državna oblast, marveč bi bila lahko za odklonskost odločilna dejanskost, ker bi bila prej dosegljiva.

Toda po drugi strani se spet vprašujemo ali zajemanje večjega števila kaznivih dejanj iz temnega polja kriminalitete ne bi zahtevalo večjih stroškov za družbo, saj bi morali njeni nadzorni organi razvijati obsežnejšo dejavnost.

Ali bi bilo potrebno več organov odkrivanja, pregona, sojenja in poboljševanja? Ali ni že s sedanjimi zmogljivostmi mogoče doseči več in bolje? Ali je res nujno obešati vso težo na formalne državne organe, ki se ukvarjajo s posledicami, ko pa je mogoče dosti več doseči s preprečevanjem? Čeprav gre naša družba v tej smeri, je zaupanje še vedno na strani države; to je razumljivo ne samo zaradi tradicije, marveč tudi zaradi njene moči in sredstev. Toda kdaj nastopati s prisilo in kdaj s prepričevanjem, je odvisno od narave nevarnosti.²⁰ Ker se ni mogoče odpovedovati sredstvom iz preteklosti, ta okoliščina ne bi smela biti razlog za nedomiselnost v sedanjosti.

Vsak uradni nastop zoper odkrite deviante povzročča zaznamovanje, za to pa ugotavljajo vrsto negativnih posledic, ki jih neprijeti niso deležni. Iz tega nastaja več pravnih in etičnih vprašanj, ki prav tako niso brez kriminalnopolitičnega pomena. Žal jih bolj upoštevamo teoretično kot v praksi organov odkrivanja — ti morajo prinašati izide, sicer bi jim očitali neuspeh.

Ker se uspešnost formalnega nadzorstva navadno meri po številu odkritih kaznivih dejanj

²⁰ Glej tudi: Nettler, s. 5; meni, da je teža dejanja ključnega pomena pri policijskih posegih in za začetek pravosodne dejavnosti.

ali obtoženih in obsojenih storilcev, ki prav gotovo zmanjšujejo temno polje, je **preprečevanje v razmerju do »prikrite kriminalitete« vedno v neprijetnem položaju**, ker se ne da ugotoviti, koliko in kakšnih dejanj je zaradi tega manj. Prisilne in na pravu delujoče državne ustanove so že po naravi manj primerne za preprečevalno dejavnost, ker od njih pričakujemo večinoma drugačne storitve in prav posebno »produktivnost«. Prihodnost bo tudi pokazala, kako bi se dalo izrazito preprečevalne mehanizme uspešneje pritegniti v zmanjševanje »prikrite kriminalitete«.

6. Družbenopolitične posledice

V družbi, kakršna je naša, odklonskost ni samo strokovno vprašanje, marveč tudi družbenopolitično. Prenekatera politična organizacija se celo razglasa za neposredno odgovorno zlasti za stanje varnosti in zakonitosti ter v zvezi s tem posredno tudi obseg in gibanje odklonskosti. Kriminalnost torej ni zadeva pravosodja in organov za notranje zadeve, temveč tudi vodilne družbenopolitične sile, ki vodi politiko boja za pravičnost in enakost ljudi, za solidarnost, usmerja specializirane organe k primarni kriminalnopolitični dejavnosti in uravnava politizacijo varstva. Pri tem poudarja prav določeno odklonskost tisto, ki se zdi družbi nevarnejša, ki močnejše ogroža skupnost. Zato lahko ugotovljamo nekatere posebnosti, ki tudi zadevajo »prikritost«, npr.:

— četudi na kakem področju ni ugotovljenih veliko pojavov in ti celo redkeje prihajajo pred pravosodje, se posamezna odklonskost poudarja predvsem na podlagi domnev, znamenj, primerov ali osamljenih procesov;

— vabi se k preprečevanju določenih pojavov in zanj se tudi ustanavljajo posebni (samoupravni) mehanizmi za zatiranje (zlasti v delovnih organizacijah, skupnostih in sploh tam, kjer se kopiči družbeno premoženje);

— »vidnost« pojava, ki je sicer simptomatična za dejavnost klasičnih organov državne sile, ni bistvena za družbenopolitično dejavnost samozaščite; ta se spodbuja predvsem na podlagi predvidevanja in manj na dejanskosti, bolj na političnih ocenah kot na statistikah;

— neposredna škoda se neredko poudarja za politično in konkretnost za imaginarnostjo;

— posamezni pojavi se favorizirajo zaradi družbenopolitičnih razlogov, in ne toliko zaradi količinskih posebnosti;

— prihaja do večjih vlaganj v družbene nadzorne mehanizme, poudarja se politizacija kadrov in razširjajo se organizacijske oblike delovanja nadzornih mehanizmov za večjo učinkovitost;

— zatiranje in sploh preprečevanje odklonskosti se začneja načrtovati in programirati ob politizaciji vseh ustreznih dejavnikov, ki sodelujejo pri omejevanju družbi škodljivih pojavov (ne glede na to, ali so pravno sankcionirani ali ne).

Tako želimo in skušamo posredno vplivati na obseg temnega polja (v absolutnem in relativnem smislu) in dosežati boljše izide v boju s kriminalnostjo, in država (s svojimi »strokovnimi službami«) je pri tem še vedno v prvih linijah. Za večjo uspešnost njenih organov pa se vpeljujejo nekatere organizacijske in zlasti funkcionalne spremembe (varnostni okoliš, reorganizacija tožilcev in sodišč, samozaščitni subjekti prevzemajo odgovornost za lastno varnost, ljudi spodbujamo k »varnostni kulturi« itd.), hkrati pa razvijamo samozaščitno pravo predvsem tam, kjer pričakujemo pojave odklonskosti že ob njihovem viru.

S tem nastajajo večje potrebe po poučenosti ljudi o odklonskosti, z njo pa tudi o razmerah, ki jo omogočajo, in o ljudeh, ki bi jo povzročali. Čeprav se preprečevanje zastavlja na drugačnih temeljih kot drugje po svetu ter precej bolj množično in politizirano, ni čutili prestrašenosti pred kriminalnostjo, pretiravanja zaradi morebitne množičnosti in nepotrebnega povečevanja števila nadzorovalcev itd., četudi opozorila glede tega niso nikoli odveč.

Družbenopolitične akcije zoper odklonskost so naperjene predvsem zoper njeno »prikritost« na številnih področjih, predvsem pa v dve smeri:

— zoper družbeno nevarnejšo in zlasti nekonvencionalno kriminaliteto in procese, ki jo omogočajo in povzročajo, ter

— zoper tiste družbene skupine ali posameznike, ki ravnaajo z družbenim premoženjem in ki sploh zaradi svojih vlog in moči niso v spodnjih družbenih plasteh (pri tem ne govorimo o uspešnosti tega nadzorstva, ker nam gre le za naravnost zoper prikritost in njeno družbenopolitično vsebino).

Javno dojetanje take naravnosti še ni upravičilo pričakovanja, ker tega seveda ni mo-

goče doseči kar čez noč. Verjetno je več pričakovati od neformalnih reakcij kot od formalnih postopkov, še posebej, če gre za preprečevanje.

7. Prizadevanje za zmanjševanje »prikritosti«

Nikjer na svetu ni organov odkrivanja, ki ne bi nenehno upoštevali, da se jim posreči odkriti le del v resnici storjene odklonskosti, ki je pregonljiva po pravu in ki je »predmet« njihove dejavnosti. Vprašanje je le, kaj zmorejo glede na svoja sredstva in izurjenost in čemu dajejo prednost pred drugim. Prav v zvezi s tem pa gre predvsem za dve vrsti odklonskosti, in sicer za

— tisto, ki jo morajo večinoma odkrivati sami, ker je malo naznanilcev, ki bi čutili potrebo, da morajo to storiti;

— tisto, pri kateri so naznanilci bolj zainteresirani (bodisi neposredno in osebno bodisi zaradi družbenopolitičnih razmer in socialno-pedagoških in propagandnih dejavnosti), da sodelujejo s pregonskimi organi, ker jim to lahko koristi, ker so s storjenim kaznivim dejanjem oškodovanci ali kakor koli že premoženjsko, čustveno ali kako drugače prizadeti.

V tem smislu je boljše izide pri zajemanju dejanj iz »prikritosti« mogoče doseči z ustrežnejšo porazdelitvijo sil v prostoru, z učinkovitejšim organiziranjem obveščevalne službe, ustanavljanjem nedržavnih mehanizmov za zatiranje odklonskosti, politično propagandnimi in drugimi spodbujevalnimi ukrepi in dejavnostmi (tudi še posebej na posameznih področjih in odvisno od tega, za kaj gre, npr.: prometni prestopki, politična odklonskost, mladinsko prestopništvo, premoženjska varnost, zatiranje toksikomanij itd.), s preprečevalnimi programi in sploh s prenašanjem zatiralnih prizadevanj na javnost in njene organizacije (kot je npr. pri nas družbena samozaščita).

Kolikor gre pri tem za organe odkrivanja, imajo največ dela s »kriminalom«, ki ga naznanjajo oškodovanci. Bolj ko je razširjeno naznanjanje, manj časa imajo za delovanje po lastni presoji in tam, kjer se nadzorstvu zdi potrebno. Toda bolj ko je razširjeno naznanjanje, več zupanja je v nadzorstvo, redkejši ko so naznanilci, manj je računati na javnost. Razširjenost »prikritosti« je vedno merilo razmerij javnost : formalno (družbeno) nadzorstvo. Zato v tem smislu marsikdaj pride kar prav, da ne vemo, kakšna je »prikritost«, ker je za nadzorstvo prijetneje če živi v prepričanju, da je na dobrem glasu.

Pogosto seveda tudi javnost ne ve, kakšno nadzorstvo jo varuje.

Nihče in nikjer v svetu ne more zagotavljati popolne varnosti²¹ in s tem tudi **prikritost kriminalitete ostaja za organe formalnega nadzorstva, vedno nerešeno vprašanje, zlasti pa policije**. Pri bliževanju idealnim razmeram pa se kaže za Sizifovo delo, ker — odvisno od vrste kaznivih dejanj — na vsako odkrito ostane nekaj neodkritih (ali vsaj katero). Glede na to je spričo omenjenih sil in sredstev najbrž nujno, da se ali dela tisto, kar se ponuja samo od sebe, ali dejavnosti usmerjajo v tisto, kar je najbolj »vidno« in potrebno takšnega posredovanja, kolikor ne prihaja do odbire pojavov po kakem razumevanju in ocenah stanja, upošteva je pravilo, »da se tudi vojna ne dobiva z napadi na vseh frontah hkrati«.²²

Prikritost kriminalitete in sploh odklonskosti je zagotovo mogoče najbolj omejevati z ljudmi v okolju, kjer sploh lahko nastaja, in z dejavnostmi, ki potekajo organizirano in poleg državnih organov. Državni organi so največkrat bolj registratorji kriminalitete, prave možnosti za njeno zatiranje in v zvezi s tem zmanjševanje temnega polja pa so tam, kjer se to poraja. Od tod tudi čedalje večje poudarjanje nedržavnih organizacij in samoupravnih mehanizmov (pri nas). Posameznik je pomemben predvsem po posledici, ne pa toliko pred njo, tako kot združenja ljudi, ki lahko delujejo dosti bolj preprečevalno še pred njo.

Organizirana javnost in njeno razumevanje ter sprejemanje odgovornosti za sodelovanje s pregonskimi organi in prevzemanje nekaterih varnostnih nalog, to so ključne točke za reševanje prikritosti in zoževanja temnega polja kriminalitete.

8. Vloga formalnega nadzorstva in odgovornost za prikrito kriminaliteto

Organi formalnega nadzorstva (zlasti policija — pri nas organi za notranje zadeve) ne morejo niti enakomerno in v podobnem razmerju odkrivati neznane kriminalitete, niti pri znani kriminaliteti povsod enako uspešno odkrivati neznanih storilcev. V tem smislu se torej srečujemo z nenakomerno učinkovitostjo in znotraj te s po-

litiko različnega pokrivanja (odkrivanja) kriminalnosti.

Kako se to kaže pri deviantih? Tako, da so storilci pri določenih vrstah kaznivih dejanj lahko precej bolj brezskrbni glede morebitnega prijetja kot pri drugih. Pri nekaterih je tveganje občutno manjše, pri drugih pa so odkritju prej izpostavljeni.

Pa ne samo to. Čeprav ne vemo, kakšna je dejanska porazdelitev kaznivih dejanj in drugih pojavov v posameznem prostoru, je učinkovitost nadzorstva zelo različna, nanjo pa vplivajo razni subjektivni dejavniki, če zanemarimo objektivne. Slednje narekuje sama kriminalnost kot lastnost prebivalstva v določenem zemljepisnem prostoru ali tistih, ki tja prihajajo, upošteva je pri tem izzivalne dejavnike prostora, ki spodbujajo k prav določenem vedenju. Koliko je česa odkritega in raziskanega, je včasih tudi prestižno vprašanje, pri tem pa si nihče nikoli ne predstavlja, kakšna je resničnost v ozadju. Zato so tudi v tem smislu kriminalne statistike površinske, čeprav nedvomno spodbujajo k odgovornosti za tisto, kar se dogaja.

Organi formalnega nadzorstva so vedno odgovorni pred političnimi silami družbe za področje, za katero so pristojni. Pri obravnavanju kriminalitete imajo različne vloge, tako da se odgovornost za učinek spričo formalno predpisanega ukrepanja lahko vedno zvrta na tistega izmed njih, ki je dolžan kriminaliteto predvsem odkrivati in iskati storilce. Kazenski zavodi so odgovorni za rehabilitacijo ali resocializacijo, sodišče za sojenje, tožilstva, čeprav vodijo politiko pregona in imajo po tej plati formalno veliko moč, ne odkrivajo in ne raziskujejo neposredno v operativnem smislu. Zato vse breme, koliko je česa odkritega in koliko raziskanega, pada na policijo in ta se tudi dejansko čuti odgovorno za celotnost pojavov in za posamezne »zadeve«. Ob alarmantnih dejanjih ali dogodkih ali ob prelomnih družbenih procesih se vedno najbolj poudarjajo organi javnega reda in miru, najbolj jih kritizirajo ali hvalijo, jemljejo ali dajejo pristojnosti ter vlagajo vanje ali pa odvezemajo sredstva.

Policija je vedno v ospredju javne in politične pozornosti. Javnost ve o policiji dosti več kot o kakem drugem organu formalnega družbenega nadzorstva (na to kažejo zlasti tuje raziskave) in ne nazadnje se formalno nadzorstvo na splošno vrednoti večinoma po policiji, ne glede na morebitno razvejanost in zapletenost pravosodne ureditve.

²¹ Glej več o tem, npr.: Goldstein v *Delinquency, Crime and Social Process*, s. 171.

²² Drugače glej Lafave, prav tam, s. 185.

Toda organi odkrivanja kaznivih dejanj in storilcev neredko ali ne zmorejo vsega ali pa prav radi odbirajo »pomembnejšo« kriminaliteto od »manj pomembne« in slednjo zanemarjajo zaradi vidnih zadev ali družbenoaktualnejše kriminalnosti. Nekatere vrste kriminalitete namreč ne zbuja jeze sil, ki vrednotijo policijo, druge vrste pa so za obstoj določene ureditve bistvene. In četudi ni pritiskov v tej smeri, policija samodejno uravnava svojo politiko različnega odkrivanja.

Odgovornost organov odkrivanja za prikrito kriminaliteto je torej zelo velika in v tem je tudi ključ zadovoljstva s kazenskim pravosodjem.²³ Policija je tudi največkrat v stikih z mogočimi žrtvami kaznivih dejanj in drugih pojavov in jih zato lahko priteguje za sodelovanje pri zmanjševanju prikrite kriminalitete.

Sklep

Z znano odklonkostjo se ukvarjajo razni mehanizmi formalnega in neformalnega (ter pri nas samoupravnega) nadzorstva. Nekateri med njimi si prizadevajo iz področja »prikritosti« čim več prenesti v »svetlo polje«; to jim uspeva različno, na splošno pa ne vedno zadostno. **Prenekatera** manj nevarna vrsta **kriminalitete** je (ob spoznanju njene odkritosti) tolikšna, da bi lahko rekli, da **prerašča v normalnost**. In če je normalnost dejansko tisto, kar se nam sicer zdi odklonsko, kaj potem? Iz morja drobne odklončnosti praksa sama odbira deviante po svojih izhodiščih, ki niso enaka, zato je v marsičem opaziti nepravilnost v ravnanju z ljudmi, saj vendarle prihajajo pred pravosodje, ker so bili morda le po naključju odkriti. Hkrati nastaja tudi nezadovoljstvo s kriminalno statistiko, ker ne zadostuje za globlje razmišljanje o resnični kriminaliteti, zato ni čudno, da je čedalje več prizadevanj in s tem tudi raziskovanje kako priti do dejanskosti. Izidi raziskav nam sicer odpirajo oči, hkrati pa kažejo na nove, doslej neslutene razpoke. Nekatere izmed njih smo načeli tudi v tem sestavku.

Če je v kriminalni politiki glede prikrite nevarne kriminalitete dokaj jasno, kaj z njo, to je čim več je doseči in jo ustrezno — tako njo

²³ O tem glej zlasti razpravo predstavnika Interpola na VI. konferenci direktorjev kriminoloških inštitutov na temo »Temno število«; Sixième conférence... Strasbourg, 19.—21. nov. 1968, Strasbourg, 1969, s. 38—40.

in njene storilce — obravnavati, se hkrati zbuja resno vprašanje, **kaj početi z bolj množično, manj nevarno, zlasti konvencionalno odklonkostjo?** Zlasti ker se pogosto sploh ne ve, komu bi jo naložili, da bi bedel nad njo. Ali jo res še naprej pustiti državi in njenim organom, ali je ne bi, zlasti pri nas, polagoma prepustili samoupravnim (laičnim) pravosodnim mehanizmom, saj so se nekateri med njimi že doslej (npr. poravnalni sveti) izkazali kot dovolj primerni tudi za obravnavanje manj pomembnih in družbeno manj nevarnih kaznivih dejanj.

Nenaznanjena (oziroma prikrita) kriminaliteta odpira še neko pomembno področje, to je razmerje oškodovancev oziroma žrtev do nadzorstva; pri tem gre močno za zaupanje v pravosodje in njegovo zmogljivost. Ne mislimo samo na zasebnega oškodovanca, temveč v naših razmerah zlasti delovne organizacije, ki ravnaajo z družbenim premoženjem. Čeprav se na to navezuje dosti dodatnih vprašanj, se je vendarle treba strinjati, da je »državljanovo nenaznanjanje dokaj pomembnejše od policijskega neevidentiranja za to, da bi lahko določali uradno pomembnost kriminalne statistike.«²⁴

Toda pri tem se spet postavlja vprašanje, ali je morebitna javna strpnost in nenaznanjanje določenega dela kriminalitete na posameznih področjih nezaupnica državnim organom ali rešitev njihovega utapljanja v množičnost nekih pojavov, ki še za posameznika niso kdove kako pomembni, da bi se ukvarjal z njimi (če je sploh zvedel zanje in za škodo, povzročeno z neznatnejšimi kaznivimi dejanji). Končno je že v starem Rimu veljala maksima: »de minimis non curat praetor.«²⁵

Sicer pa so zapisi za posameznika v uradnih statistikah dosti natančnejši, če gre za resnejšo kriminaliteto, kot pa če gre za nenevarna ali manj nevarna kazniva dejanja, ki jih na splošno dela pogosteje.²⁶ Ali naj zato jemljemo ob morebitnem naključnem prijetju za katero koli dejanje v zakup tudi vsa druga, neodkrita dejanja, ki jih je storil (ali naj bi jih storil), kar McClintock šteje med tako imenovano »temno število kriminalitete« v kriminalni statistiki obsojenih (ali prijatih) storilcev. Če naj bi bilo tako, potem

²⁴ Skogan, s. 42.

²⁵ Feraud, iz razprave o »Temnem številu« na VI. konferenci direktorjev kriminoloških inštitutov, prav tam, s. 42.

²⁶ Erikson/Empey v *Delinquency, Crime in Social Process*, s. 152.

je res najbolje, da vse skupaj ostane tako, kot je, ker smo na to tudi najbolj navajeni. In ker smo tako navajeni, bi nam vsaka sprememba delala velike preglavice. Toda ali je to še moralno, ali ne bi bilo ostajanje pri starem zanižanju napredka? Najbrž si tudi v kriminalni politiki ne moremo privoščiti zaostajanja.

Rokopis končan 11. julija 1978.

Literatura:

1. Agurks, Dieter/Stelzer, Ernfried: Fragestellungen und Möglichkeiten zur Erforschung der Latenz von Straftaten, v **Kriminalistik und forensische Wissenschaften**, Berlin 1976, s. 30—37.
2. Bančević, Petar: Otkrivanjem krivičnih dela prikrivanja i pomoći učiniocu smanjuje se veličina »tamne brojke«, **13. maj**, 30, 1977, 1, s. 23—26.
3. Christie, Nils et al: Study of self-reported crime, v **Scandinavian Studies in Criminology**, Oslo, Vol. 1, 1965, s. 86—116.
4. Cordrey, John, B.: Crime rates, victims, offenders: a victimization studies, **Journal of Police Science and Administration**, 3, 1975, 1, s. 100—110.
5. Cressey, Donald/Ward, David: **Delinquency, Crime and Social Process**, New York, 1969, 1151 s.
6. Elhorn, Kerstin: Study in self-reported delinquency among schoolchildren in Stockholm, v **Scandinavian Studies in Criminology**, Oslo, Vol. 1, 1965, s. 117—146.
7. Hood, Roger/Sparks, Richard: **Key Issues in Criminology**, London 1970, 256 s.
8. Keiser, Günter/Metzger, Pragizer, Gerhard: **Betriebsjustiz**, Berlin 1976, 487 s.
9. Kirchhof, Gerd Ferdinand: **Selbstberichtete Delinquenz**, Göttingen 1975, 385 s.
10. Kreuzer, Artur: Über kriminologische Dunkelfeldforschung, **Kriminalistik**, 30, 1976, 4, s. 145—150.
11. Krohn, Marvin: Self-reported delinquency... **The Journal of Criminal Law and Criminology**, 65, 1974, 3, s. 545—553.
12. Lomovskij, V.: Počemu prestuplenija ostajutsja neraskritymi: **Socialističeskaja zakonnost**, 1970, 9, s. 69—70.
13. Maltz, Michael: Crime statistics: a history and perspective, **Crime/Delinquency**, 23, 1977, 1, s. 32 do 40.
14. McClintock, F. H.: Criminological and penological aspects of dark figure of crime and criminality, **International Criminal Police Review**, No. 247 in 248, s. 97—105 in 128—137.
15. McClintock, F. H.: Facts and myths about the state of crime, v **Crime, Criminology and Public Policy**, ed. R. Hood, London, 1974, s. 33—46.
16. Morris, Norval/Hawkins, Gordon: **The Honest Politician's Guide to Crime Control**, 1970, 271 s.
17. Nettler, Gwynn: **Explaining Crime**, 1974, 301 s.
18. Quinney, Richard: What do crime rates mean: v **Crime and Justice**, ed. Radzinowicz/Wolfgang, vol. I., 1977, s. 107—110.
19. Reckless, Walter, C.: **American Criminology: New Directions**, 1973, 487 s.
20. Schoreit, Armin: Dunkelfeldforschung oder: Die Stunde der Wahrheit, **Kriminalistik**, 29, 1975, 10, s. 438—460.
21. Schwind, Hans, Dieter: **Dunkelfeldforschung in Göttingen 1973/74**, Wiessbaden, 1975, 265 s.
22. Schwind, Hans, Dieter/Eger, Hans-Jürgen: Untersuchungen zur Dunkelziffer, **Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform**, 56, 1973, 4, s. 151—170.
23. Short, James, F.: **Modern Criminals**, 1970, 192 s.
24. Sixième conference de directeurs d'instituts de recherches criminologiques, Strasbourg, 19.—21. nov. 1968, 142 s.
25. Skogan, Wesley, G.: Dimensions of the dark figure of unreported crime, **Crime/Delinquency**, 23, 1977, 1, s. 41—50.
26. Stephan, Egon: **Der Stuttgarter Opferbefragung**, Wiessbaden, 1976, 523 s.
27. Stephan, Egon: Dunkelfeld und registrierte Kriminalität, **Kriminologisches Journal**, 4, 1972, 2, s. 115—120.
28. Timpe, Helene: Dunkelfeld, Selektion und die Tatferdächtigung unter 21. Jahren, **Kriminalistik**, 31, 1977, 12, 538—542 s.
29. Treiber, Hubert: Entlastungs Effekte des Dunkelfeldes... **Kriminologisches Journal**, 5, 1973, 2, s. 97—115.
30. Viano, Emilio, ed.: **Criminal Justice Research**, London 1975, 307 s.
31. Walter, Reinhard et al.: Unregistrierte Delinquenz Strafunmündiger und Persönlichkeitsmerkmale im FPI **Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform**, 58, 1975, 6, s. 339—357.
32. West, D. J./Farrington, D. P.: **Who Becomes Delinquent**, London 1975, 265 s.
33. Zabrzanski, G. J.: Pokazateli prestupnosti i ih izmerenie, **Vestnik moskovskogo universiteta**, 1971, 1, s. 58—61.

UDC 301.173.7+31:343

Formal (Social) Control and Hidden Criminality

Pečar, dr. Janez, Professor of Criminology, Institute of Criminology, Ljubljana

Crime statistics don't represent a reality about crime; the attempts, made to find out the hidden criminality represent therefore a serious effort in presuming more about the size and nature of that portion which is unknown to the police and to the criminal justice. Reported crime which is mostly the reflection of law enforcement agencies activity doesn't show enough clear a real spatial and temporal distribution of offences nor the frequency among the different social strata.

A knowledge about hidden criminality may have crimino-political, penological and socio-political implications. With their help, the questions concerning the prevention and police activity are put in a different way. Looking in this perspective, criminology

bears a great responsibility in explaining many questions such as: finding out the reality and the differences between detected and undetected offenders; against whom the societal reaction should be primarily directed; do we need more crime detection agencies?; to increase crime reporting or rather organize crime prevention?; to complete state control with some other form of control (i. e. in Yugoslavia, with self-government control)? etc.; and the last but not the least, how to deal with less dangerous, yet more mass crime.

Deeper considerations about unrecorded crime don't concern only a crime statistics but also raise many a global social questions, related to lawfulness, equality before the law, justice and security.